

**XVI. YÜZYILDAN SIRADIŞI BİR ŞAİR PORTRESİ:
GEDİZLİ HASBÎ**

Ali BUDAK*

ÖZET

Kütahya, Anadolu Türklüğünün önemli kültür merkezlerinden biri olagelmıştır. XIV. Yüzyılda Ahmedî, XV. Yüzyılda Şeyhî buradan yetişmiştir. Adları Divan Edebiyatı'nın kurucuları arasında yer alan bu büyük şairlerin açtığı yolu, zaman içerisinde daha da genişletmiş isimlerden birisi de Gedoslu (Gedizli) Hasbî'dir. Ne var ki, XVI. yüzyılın hayli renkli bir şairi olan Hasbî, ışıltısını uzun süre devam ettirememiştir. Zira, Gediz'den İstanbul'a uzanan ve çalkantılı bir seyir izleyen özel hayatı, şiirinin üzerine bir gölge gibi düşmüş ve karşımıza sıradışı bir şair portresi çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Gedizli Hasbî, Divan şiiri.

**AN EXTRAORDINARY POET IN XVI.th CENTURY:
GEDİZLİ HASBÎ**

ABSTRACT

Kutahya has always been an important center for the Turks of Anatolia. Ahmedî of the XIVth c. and Şeyhî of the XVth c. were the products of the city. One of those who enlarged the route previously opened up by the above poets, whose names are considered among the founders of Divan literature, is Hasbî of Gedos (Gediz). Yet this rather colourful poet of the XVIth c. wasn't able to continue his radiant art for a long time. His tumultuous private life, which led him from Gediz to Istanbul, also threw its shadow on his poetry and produced a portrait of an extraordinary poet.

Key Words: Kütahya, Gedizli Hasbî, Divan poem.

---

* Yrd. Doç. Dr. Yeditepe Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Giriş :

XVI. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün zirvesine ulaştığı çağdır. Hemen her yönde gerçekleşen yeni fetihlerle sınırlar alabildiğine genişlemiş, siyasal nüfûz ve tesir de aynı oranda derinleşmiştir. Osmanlı Devleti artık Avrupa genel siyasetinin en önemli belirleyicilerinden biridir.

Ülkenin refah seyivesi yükselir, toplum hızla değişir ve dönüşürken, kültürel alanda da parıltılı bir dönem başlamıştır. Özellikle edebiyat, hiç olmadığı kadar geniş bir yaygınlık kazanmıştır. Anadolu ve Rumeli'nde bir çok kültür merkezleri oluşmuş; başarılı şairler, müellifler, mütercimler elinde Türkçe, İmparatorluğun büyüklüğüne yakışır bir bilim ve sanat dili hüviyetini kazanmıştır. Edebiyatta İran ve Arap etkisi önemli ölçüde kırılmış; Zâtî'ler, Hayâlî'ler, Fuzûlî'ler, Yahya Bey'ler, Bâkî'ler, Nevî'lerle Türk şiiri kendi gerçek sesini ve rengini bulmuştur.

Bir Kültür Ocağı Olarak Kütahya Sancağı :

Edebî hayat; özellikle, devletin, Bağdat, Diyarbakır, Konya, Kastamonu, Bursa, Edirne, Vardar Yenicesi, Üsküp gibi eski kültür merkezleriyle, Manisa, Kütahya, Karaman, Amasya, Trabzon gibi sancaklarında, büyük bir açılım ve gelişim göstermiştir. Şehzadeler olsun, valiler olsun çevrelerinde şairlerden ve sanatkarlardan canlı haleler oluşturmuşlardır.

Kütahya, gerek beylikler ve gerekse Osmanlılar zamanında hep idarî merkez konumundadır. Özellikle, 1451 yılından itibaren Anadolu Beylerbeyliği'nin (Eyaletinin) merkezi olarak, İmparatorluğun önde gelen bilim, sanat ve kültür ocaklarından birisi durumuna gelmiştir. XIV. Yüzyılda Ahmedî, XV. yüzyılda Şeyhî ve Ahmed-i Dâî gibi büyük şairler ve daha niceleri, Germiyan beyleriyle sancakta valilik yapan, aralarında geleceğin sadrazamlarının da bulunduğu tanınmış devlet adamlarının himayelerinde, buradan yetişmişlerdir.¹ Kütahya'da ilk tahsil ve terbiyelerini aldıktan sonra payitahta uzanmış iki kıymetli hekim olan Ahmedî ve Şeyhî ki, Anadolu'da Divan Edebiyatı'nın kurucuları arasında sayılmaktadırlar.

Elbette İstanbul, nihayetinde bütün gözlerin üzerine çevrildiği şehirdir. İmparatorluğun merkezi, ilginin, bilginin, görgünün değer gördüğü, marifetin hakettiği iltifatı bulduğu yerdir.

¹ Kütahya tarihi ve kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; M. Çetin Varlık, Germiyanogulları Tarihi, Ankara 1974. Ayrıca, münhasıran Kütahyalı şairler için bkz; İrfan Aybay, "Kütahyalı Divan Şairleri", Yedi İklim, Aylık Sanat-Kültür – Edebiyat dergisi, Cilt : 10, Sayı: 68, Kasım 1995, s. 89-92.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sarayın yanısıra, vezirlerin ve büyük devlet adamlarının konakları, şairlerin buluşma alanlarıdır. Ayrıca, Zatî, Karamanlı Subûtî Rahikî gibi küçük ticaretle veya remilcilikle meşgul şairlerin dükkanları, Bahşî'nin Beşiktaş'taki bahçesi, Galata'nın meşhur meyhaneleri, Sütlüce'de Caferâbâd tekkesi gibi mekanlar, Karabalizâde gibi bazı zengin ve nüfuzlu kişilerin, Katibî, Nigârî, Zeyrekî gibi zengin şairlerin konakları ve evleri de ilk akla gelen toplanma yerleridir. Kahvenin yayılması ve kahvehanelerin çoğalmasıyla Tahtakale de devrin başlıca edebiyat çevreleri arasına girmiştir.

Memleketin her tarafından gelen şairlerle her türden sanat erbabı buralarda buluşmaktadırlar. Aralarında kimler yoktur ki; ilmiye mesleğine mensup olanlar, devlet memurları, timar sahipleri, gemi kaptanları, zenginler, küçük ticaretle uğraşanlar, işsizler, serseriler, serseri dervişler...Kimisi vezirlere, emirlere, zenginlere kasideler veya tarih manzumeleri sunarak caize almaya, kimisi mevki makam sahibi olmaya, kimisi de gerçekten kendini, ilmini, sanatını göstermeye çalışmaktadırlar.²

Hasbî'nin Ağabeyi Şair Keşfi:

Gedizli Hasbî hangi sebebin ve mesleğin sahibi olarak İstanbul'a gelmiştir, bilmiyoruz. Ama şair ağabeyi Keşfi gibi onun da medrese öğrenimini Gediz ve Kütahya'da tamamlamış ve özel dersler almış olduğunu biliyoruz. Daha sonra iki kardeş, herhalde devletin geniş imkanlarından daha fazla yararlanmak için İmparatorluk merkezinin yolunu tutmuş olmalıdır. Ağabey Keşfi'nin daha önce İstanbul'a yerleşmiş, küçük kardeş Hasbî'nin onun izini sürmüş olması da muhtemeldir. Çünkü Keşfi, genç yaşta İstanbul'a gelmiş olduğu için, devrin ünlü tezkirecileri Sehî Bey ve Lâtîfî kendisini İstanbullu saymışlardır.³

Doğum yılı tam olarak bilinmeyen Keşfi, İstanbul'a geldikten sonra Bayezid Camii'nin ilk buhurusu olmuştur. Sehî Bey, Molla Sabâyî'nin talebesi olduğunu belirttiği Keşfi'den övgüyle söz etmiştir:

“Çok maarife sahib, tasavvufa mâil kimsedir. Gazel ve kasidesi çoktur. Tarzı, hocasının şiir tarzını andırır.”⁴

² XVI. yüzyıl edebiyatına genel bir bakış için bkz; M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, İst. , Ötüken Yayınevi, 1981, s. 377-400.

³ Sehî Bey, Tezkire “Hest Behişt”, Tercüman 1001 Temel Eser, İst. , 1980, s. 193. Latîfî, Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n- Nüzamâ, Haz. Rıdvan Canım, Ank. , Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000, 464-465.

⁴ Sehî Bey, a.y.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Latîfî'ye göre de Keşfî, eski şairlerin şiirlerini incelemiş, çok bilgili, Farsça ve aruz sahasında mahir bir kişidir. Ancak, yeteneğini, büyük ölçüde, sultan, vezir, melik ve beğlere kasideler söylemekte kullanmıştır. O yüzden, gazelleri hem daha az, hem de çoğunlukla Acem şiiri tarzında oldukları için, daha etkisizdir. Fars okuluna bağlanarak Osmanlı şairleri üslubundan ayrılmak, Keşfî'nin daha fazla tanınıp meşhur olmasını önlemiştir. Latîfî, Farsça ve Türkçe iki divanı bulunduğunu da kaydetmektedir.⁵

Hasan Çelebi ve Âşık Çelebi ise Keşfî'nin şairliğini açıkça küçümsemişlerdir. Hasan Çelebi, onun şairler ve zarifler meclisinde okunabilecek dişe dokunur bir şiiri bile bulunmadığı düşüncesindedir.⁶ Âşık Çelebi'ye göre, Keşfî'nin adı, şiirlerinin gücünden çok, Zatî, Hayalî ve Kandî gibi zamanın ünlü şâirleriyle olan alaylı, şakalı atışmalarıyla öne çıkmıştır. Sözüünü esirgemez bir kişiliktir. Keşfî'nin, kendisi gibi alaylı söyleyişlere (hezl) düşkün olan Mahremî'yle tartışma ve atışmalarından Âşık Çelebi oldukça ayrıntılı söz etmiş,⁷ bir de örnek vermiştir:

Mahremî'den Keşfî'ye :

Keşfi menkûhasına bez aldı

Aldığı bez velî seyrek idi

Göricek dedi anın hâtûnu

Bana bundan ise, sıkı yeğ idi⁸

Keşfi'den Mahremîye :

Mahremî mahremine bir ev almış

Satıp altını otağasını

Yukarısını sana hâs etmiş

Vakf-ı âm eylemiş aşağısını⁹

⁵ Latîfî, a.y.

⁶ Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuarâ, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978, Cilt: 2, s. 819-820.

⁷ Âşık Çelebi, Meşâirü'ş-Şuarâ, Millet Kütüphanesi, No:772, s. 293. Keşfî için ayrıca bkz; Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr, Tezkire kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s. 264-265. Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuarâ, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978, Cilt: 2, s. 819.

⁸ "Keşfî nikahlı eşine bez aldı. Ama aldığı bez biraz seyrekti. Hatun onu görünce, 'bana bunu alacağıma biraz daha sıkısını alsan daha iyi idi ' dedi.

⁹ "Mahremi, eşine malını mülkünü satıp bir ev almış. Yukarısını sana tahsis etmiş, aşağısını da herkese."

Keşfi 1538 yılında ölmüş, Eyüp'le Edirnekapı arasındaki yol üzerine defnedilmiştir. Aynı yere, daha sonra, genç yaşta ölen şair oğlu Atâ da gömülmüştür. Hem ağabeyinin hem de yeğeninin yasını tutan Hasbî, mezar taşlarına şu tarih manzumesini yazdırmıştır:

Her kangı kavm uğrasa işbu mezardan

Lâyık budur ki ehl-i kubûra duâ ide

Hak rahmet ide her ki görüp bu târihi,

Keşfi ite Atâ'ya du'âlar ata ide.

Hasan Çelebi, tezkiresine Keşfi'nin, beğendiği şu iki beytini almıştır:

Dil rakib ile görüp sen sanemi âh didi

Burc-ı akrebde yine seyr ider ol mâh didi

Bâğ-ı gülşende görüp kaamet-i reftârını serv

Bir ayağ üzere turup yarıcın Allah didi¹⁰

Ne var ki, Hasan Çelebi'nin, Gedizli Keşfi'ye ait örnek olarak verdiği bu mısralar, Latîfî tezkiresinde Saruhanlı Keşfi'ye ait olarak kayıtlıdır. Buradan tezkirecilerden birinin, Gedizli Keşfi ile Saruhanlı Keşfi'yi karıştırdığı anlaşılmaktadır.

Latîfî'nin, Gedizli Keşfi'ye ait olduğundan şüphe duymadan tezkiresine aldığı bir gazel ise şöyledir:

Ol leb-i şirin bu ruh-ı rengin san sanem-i Çin serv-i revândır
Deng-i şekerdir reşk-i kamerdir sanma beşerdir hûr-ı
cinândır

Mah cemalin ol hat u halin ganc u dalalin bu rûh-ı âlin

Mihr-i güzindir garet-i dindir cânâ hemindir gülşen-i cândır

Ukde-i mûyun gül gibi bûyun gülşen-i kûyun lutf ile rûyun

Bend-i belâdır misk-i Hıtâdır cây-ı safâdır mihr-ı iyândır

¹⁰ "Gönül, seni rakip ile birlikte görünce ah ederek, o sevgili yine akrep burcunda seyretmektedir (Akrebi andran rakibin mahallindedir), diye içlendi.

"Servî, gülşende gösterişli duran boy-posun karşısında hayrete düşerek, yarıcının Allah olsun demekten kendini alamadı"

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ben mi fülül had mi bu yâ gül saç mı yâ sünbül leb mi
yâhud mül

Dâne-i candır verd-i cinândır mekr-i cihândır cân-ı cenândır
Ey büt-i garrâ dilber-i ra'nâ gonca-i zibâ bülbül-i gûya
Sen mehe Vâmık âşık-ı sâdık var ise lâyık Keşfi hemândır

Hasbî'nin Çileli Hayat Hikâyesi :

Devrin tezkire kitaplarında Hasbî sıradışı bir kişilik olarak anlatılmaktadır. Bilhassa Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*'ında, ondan, "Kudemâdan Keşfi'nün karındaşı ve ol devir ayyaşlarınınun kallâşî vü evbâşî" diye tanıtmıştır.¹¹ Gerçi, tezkire yazarlarının dillerinin pek kemiği yoktur, çok zaman, diyeceklerini evirip çevirmeden doğruca söyleyiverirler. Ama Hasbî için, Gelibolulu Âlî', sanki kantarın topunu biraz ağır kaçırmıştır. Her ne kadar kallâş kelimesi, "hilebaz ve düzenbaz" anlamında kabul edilip biraz hafifletilebilse bile, Hasbî'nin "evbâş" kelimesinin çağrışımlarından kurtuluşu yoktur. Zira kelime içinde, ayak takımı olmaktan aşağılıklığa ve terbiyesizliğe kadar her türlü olumsuzluğu barındırmaktadır.

Şüphesiz, bu tanımlamanın altında, Genç Şair'in uğradığı bir talihsizlik yatmaktadır.

Hasbî, ağabeyi Keşfi kadar şanslı başlayamamıştır hayata. İstanbul'da bir iş bulup doğru dürüst bir yaşantı kuramamıştır. Âlî'nin, yukarıdaki cümlesinden yola çıkarak bir tahminde bulunursak, zamanın ayak takımıyla bir olup , o meyhane senin bu meyhane benim dolaşp durmuştur, anlaşılabilir. Sonuçta da, kaynaklarda çok açık bir şekilde belirtilmemekle beraber, Kanûnî'nin meşhur sadrazamı İbrahim Paşa'nın vezirliğinin ilk yıllarında, adı, bir öldürme veya yaralama olayına karışmıştır. Âşık Çelebi'nin ifadesiyle; "bir kan meclisinde" bulunmuş ve nezarete atılmıştır. Âşık Çelebi sonrasını şöyle anlatmaktadır:

"İbrahim Paşa emretmiş, subaşı evine getirilip suçu itiraf etmesi için işkence etmişler. Subaşı, Hasbî'yi kollarından asmış. İşte o esnada Hasbî birdenbire şu beyti söylemiş:

¹¹ Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr, Tezkire Kısmı*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınlan, Ankara 1994, s. 207-208.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Derd-i dâğ-ı aşk kim itmez tahammül Kâf ana
Hoş döyer bu nâ-tüvan gönlüm benim insâf ana “¹²

İşkence sırasında bağırp çağıracağı yerde, şiir okuyan bu tuhaf suçlu Subaşı’yı şaşırtmıştır. Üstüne üstlük, Hasbî’ye işkence ettiği günün gecesi, Subaşının kızı apansız ölüvermiştir. O da, bu hadiseden, Hasbî’nin günahsız olduğu sonucunu çıkarmış, işkenceli sorgulamayı bitirip İbrahim Paşa’nın huzuruna koşmuştur :

“Vâfir örf itdüm ikrâr itmedi”.

Subaşı’nın “Çok sıkıştırdım, ama itiraf ettiremedim” diye çevrilebilecek tekmilinden ve belki de işkence sırasında şiir okuduğu anlatımından etkilenerek İbrahim Paşa, “getirin şu şairi bir de ben konuşayım” demiş olmalı ki, Hasbî’yi hapisaneden huzura doğru yola çıkarmışlardır. Fakat kadersizlik bu ya, yolda bir ağaç dalının çarpmasıyla Hasbî gözünden yaralanmıştır. Acı ve ıstırap içindedir. Bitkin bir şekilde ve gözü şişmiş vaziyette huzura çıkarıldığından, Paşa sormuştur:

“Molla Hasbî, gözüne n’oldu?”

Hasbî de ağabeyi gibi hayli sivri dillidir. Gelibolu Âlî’nin *Künhü’l- Ahbâr*’ındaki ifadesiyle; “Dikkat semtine sâlik olmamış (uğramamış)” gibidir. Diline geleni söylemekten çekinmemektedir.

Nitekim Paşa’nın huzurunda da kendini tutamamıştır:

“Sultanım yerini begenmedi çıkmak ister”

Paşa, Hasbî’den gelen bu hazırcevapla çarpılmış olmalıdır. Zira, Hasbî’nin cevabının içinde çok ince bir ima sezilmektedir. Gözüpek Şairin cümlesinde, hem, “gözüm içinde bulunduğu yuvayı beğenmedi çıkmak ister”, hem de, “huzurda bulunmaktan rahatsız oldu, bir an önce gitmek ister ” anlamı gizlidir.

Paşa’nın, bu saldırıyı anladığı ve bir edepsizlik addettiği, aynı şekildeki cevabından anlaşılmaktadır. Fakat o da Hasbî kadar incelikli olabilmeyi başarmıştır:

“Öyleyse, senin gözüne bir görünecek var”.

¹² “Aşk yarasının ıstırabına Kaf Dağı bile tahammül edemezken benim bu zayıf ve çelimsiz gönlüm yine iyi dayanmaktadır. Biraz insaf ona...”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Gerçekten de gözüne çok şeyler görünmüştür Hasbî'nin. Paşa'nın emriyle hapse atılmış, her ne kadar, kendisine yöneltilen suçlar kanıtlanamamışsa da bir daha yakasını kurtaramamıştır.

Ve şair, bundan sonra, mahlasını, bahtsızlığını yansıtacak bir harf değişimiyle "Habsî'ye çevirmiştir. İbrahim Paşa'ya bu mahlasla bir kaç kaside yazıp göndermiş, affedilmesini dilemiştir. Hatta, şair arkadaşları Basîrî, Zâtî, Kandî ve ağabeyi Keşfî, bir gün Divanyolu'nda Sadrazam İbrahim Paşa'ya rastlamışlar ve Hasbî'nin suçsuz olduğunu söyleyerek, hapisten çıkarılması için kendisinden şefaatçi olmuşlar, ne yazık ki bir sonuç alamamışlardır. Paşa'nın, aslında şâir için yumuşadığı, fakat istemeyenlerin ve çekemeyenlerin; "Şu'arâ, sultânımızı hicv ile korkudurlar ola mı?" şeklindeki söylenişlerinden gazaplandığı için Hasbî'yi affetmeye yanaşmadığı belirtilmektedir. Dahası, işi daha da büyütmüş, durumu padişaha arz ederek, şairin cezasını müebbet hapis için onaylatmıştır. Üsküdar'ın karşısında Ketayun Sarayı diye anılan kal'ada, İbrahim Paşa'nın "makbul" sıfatını kaybedip "maktül" haline geldiği güne kadar tam on yıl hapis yatmıştır.¹³

Esasen İbrahim Paşa'nın öfkesinin ve kızgınlığının bir sınırı yoktur. Nitekim, benzer bir parlayışla Şair Figânî'yi de bir hiç yüzünden astırmamış mıdır?. Güya, devrin edebi ortamlarının ve eğlence mekanlarının aranan şairlerinden olan Figânî, İbrahim Paşa'nın Budin'den getirip At Meydanı'nda kendi sarayının karşısına diktirdiği heykeller dolayısıyla¹⁴ Farsça bir beyit kaleme almıştır:

¹³ Âşık Çelebi, Meşâirü's-Şuarâ, Millet Kütüphanesi, No:772, s. 245. Hasbî için ayrıca bkz; Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuarâ, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978, Cilt: 1, s. 283-284. Hasbî'nin, ağabeyi Keşfî ile birlikte ele alındığı yeni bir çalışma için bkz; Süreyya Beyzadeoğlu, *Gedizli İki Şâir Kardeş; Keşfî ve Hasbî*, Yedi İklim Aylık Sanat-Kültür-Edebiyat Dergisi, Sayı: 68, Kasım 1995, s. 84-85.

¹⁴ At Meydanı'nda (Sultan Ahmed) İbrahim Paşa Sarayı'nın karşısına dikilmiş olan mitolojik heykeller devrin modern sanatlar karşısındaki tavrının çarpıcı bir göstergesidir. Kanûnî Sultan Süleyman 1526 yılında üçüncü seferini yapmış, Petervardin'i almış, Mohaç'ta büyük bir zafer kazanmış ve Budin'e girmiştir. Böylece bağımsız Macar Krallığı'na da son verilmiştir. Buradan alınan hazine ile iki büyük tunç şamdan, üç heykel ve başka şeyler gemilerle Tuna üzerinden İstanbul'a getirilmiştir. Tunçtan yapılmış olan Herkül, Apollon ve Diana heykelleri At Meydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı'nın önüne -mermer kaideler üzerine- dikilmiştir. Bu olay Frenk İbrahim Paşa diye de halk arasında anılan veziriazama yersiz yüklemelerin yapılmasına yol açmış, öylesine ki ona putatapıcıdır demeye kadar ileri gidenler olmuştur. Böylece dedikodularla İstanbul çalkalanmıştır. Figânî'nin, yergi beyiti bu yüzden hayatına malolmuştur. Bu konuda daha geniş bir ayrıntı için bkz, Ali Budak, Batılılaşma ve Türk Edebiyatı, İst. , Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2008, s. 25-35.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Dü İbrahim âmed be dâr-ı cihân

Yekî but şiken şod yekî but nişân¹⁵

“Bu dünyaya iki İbrahim geldi, biri put kıran, biri put yapan oldu” diye çevrilebilecek bu beyitin halk arasında yayılmış olması Figânî'nin öldürülme gerekçesi olmuştur.¹⁶

Hasbî'nin Vakitsiz Ölümü:

Hasbî, İbrahim Paşa'nın katlettilmesinden sonra kazandığı özgürlüğünün tadını da çıkaramayacak, aradığı huzur ve rahatı bir türlü bulamayacaktır. Gerçi, hapishanede geçen uzun süre içerisinde ağabeyi Keşfî vefat etmiş, kazanmış olduğu hatırı sayılır miktardaki mal mülk oğlu şair Atâ'nın da genç yaşta peşisıra ölümüyle kendisine kalmıştır. Lakin Hasbî de, Âşık Çelebi'nin tanıklığına bakılırsa, çoğuna haram karışmış olan bu mirastan yaralanamadan göçüp gitmiştir. Hasbî, kendi yaptırdığı aile kabristanında ağabeyi ve yeğeninin yanında yerini alırken, mirasını da Gediz'den gelen akrabaları saçıp savurmuş, talan etmişlerdir. Yani, Âşık Çelebi'nin söyleyişiyle; “kaltak kazanmış, kaltaban yemiştir.”

Hasbî'nin ne doğum ne de vefat tarihiyle ilgili bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine bir tarih manzumesi yazmış olduğuna göre, herhalde 26 Şevval 960 (6 Ekim 1553) Cuma günü katledilen Şehzade Mustafa'dan hayli zaman sonra vefat etmiş olmalıdır.

Hasbî'nin Edebî Kişliği :

Âşık Çelebi'ye göre Hasbî'nin bir divanı vardır; dili sade, söyleyişi hoştur. Devrin diğer tezkire yazarları Hasan Çelebi ve Gelibolulu Âlî, bu konuda bir görüş belirtmemişlerdir. Yalnız, Hasbî'nin hapisteyken yazmış olduğu bir murabba, her üçü de anmış ve onun şiirine örnek olarak göstermişlerdir:

¹⁵ Farsça olan bu beyitin Türkçesi şöyle düzenlenmiştir:

*Bir Halil İbrahim evvel gelüp sanemi kılmuşdı şikest
Sen Halilüm şimdi geldün halkı kıldun büt-perest.*

Bkz. Abdülkadir Karahan, **Figânî ve Divançesi**, İst. ,1966, s. XIX-XX. Ayrıca, bkz; Abdülkadir Karahan, Trabzonlu Figânî'de Atasözleri ve Deyimler”, Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980, s. 43- 53.

¹⁶ Figânî'nin hayatı için bkz; M. Fuad Köprülü, “Figânî”, MEB İslamı Ansiklopedisi, cilt : 4, s. 630.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Yine bir âh ideyin derd ile devrân ağlasun
 Nâlişüm eflâke çıksun çarh-ı gerdân ağlasun
 Gözlerim yâşı görüp bahr ile ummân ağlasun
 Hâlüme kâfirler acısun müselmân ağlasun

Olalı hasretle senden bana ey mâh ayrılık
 Çeşümü giryân iden andukça her gâh ayrılık
 Müşkil işdür dostlar âh ayrılık vâh ayrılık
 Hâlüme kâfirler acısun müselmân ağlasun

Çünkü sundı sâki-i devrân sana câm-ı firâk
 Alemi kıldı karânu çeşümüme şâm-ı firâk
 Veh ki ben dilhasteye öldürdi eyyâm-ı firâk
 Hâlüme kâfirler acısun müselmân ağlasun

Bir nazar kılsun dîn ol devletlü sultânım benüm
 Bendesiyem lutf u ihsân eylesün hânım benüm
 Şefkat itmezse eğer gurbetde yarânım benüm
 Hâlüme kâfirler acısun müselmân ağlasun

Sadece bu murabba'a bakarak bile Hasbî'nin vasatın üstünde bir şair kimliği taşıdığı söylenebilir. Şiir sade olduğu kadar âhenkli ve akıcı bir nitelik taşımaktadır.

Nesirde ve nazımda Acem tesirinin devamlı surette artması, bilhassa aruz veznine Türk kelimelerinden daha iyi uyan Arap ve Fars telime ve terkiplerinin çoğalması XV. yüzyıl sonlarında buna karşı bir tepki doğurmuştu. O kadar ki, aruz vezniyle, fakat içinde yabancı kelime ve terkipler bulunmayarak saf halk diliyle, halk dilindeki mecazları, cinasları, darbimeselleri, tabirleri kullanarak şiir yazmak bir akıma dönüşmüştü. Türkî-i Basit diye isimlendirilen bu akımın ilk temsilcisi olarak Aydınî Visalî öne çıkmıştır. Türkî-i Basit cereyanı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

XVI. asırda ise, daha çok, iki isimle anılmıştır. Bunlar Tatavlahı Mahremî¹⁷ ve Edirneli Nazmî'dir.¹⁸

Mahremî'nin, Gedizli Keşfî ile olan tanışıklığını biliyoruz. Hasbî'nin de Türkî-i Basit cereyanının bir temsilcisi olduğu, ailevî ve mahalli faktörler bir yana, şiirleriyle de gayet açıktır. Kaldı ki, murabba nazım şekli tercihi bile, o günlerde bir tavır ortaya koymaktadır. XVI. yüzyılda Türk klasisizminin oluşmasına koşut olarak halk arasında okunan eserlerin sayısı da epeyce artmıştır. Saraylardan konaklara, halk kahvelerinden, Yeniçeri kışlarına kadar her yerde, kıssahan meddahlar, karagözcüler ve saz şairleri büyük rağbet görmektedirler. Öyle ki, klasik şairlerden bir çokları bile halk arasında okunmağa müsait sade ve basit türkülerle şöhret kazanma yolunu tutmuşlardır. XV. asırdan beri aruz vezniyle ve murabba şeklinde yazılan bu türkülerin lisanı umumiyetle çok sadedir. Sonraları, halk edebiyatının dört mısralık kıt'alarının aruz vezniyle taklit edilmesinden doğmuş ve en yüksek sınıflardan en alt halk tabakalarına kadar yaygınlaşmış bu murabbalar "şarkı" adını alacaklardır.¹⁹

Hasbî'nin Şehzâde Mustafa'nın katline düştüğü tarih manzumesi de son derece sade bir dille kaleme alınmıştır. Şair, bir tarih manzumesini bile, akıcı üslubuyla hatırı sayılır bir şiiriyet kazandırmayı bilmiştir:

Lillâhi'l-hükmü vâhidü l-kahhâr

Hamd ana kim kazâ yaratmış ola

Rûh-ı pâk-i Muhammed'e salavât

Her ki geldi cihâna gitmiş ola

¹⁷ 942'de ölen Mahremî'nin sırf Türkçe kelimelerle Basitnâme adlı bir eser yazdığı bilinmekte ise de bu eser bugüne kadar meydana çıkmamıştır.

¹⁸ Nazmî'nin Türkî-i Basit'le yazdığı Divan'ı, lisan ve edebiyat tarihi açısından çok önemli bulunmaktadır. Osmanlı edebiyatı sahasında nazım şekli kadrosu en geniş ve hacim bakımından en büyük divan, Kanuni Sultan Süleyman devri şairi Edirneli Nazmî'nin elinden çıkmıştır. Bu divanda aruzun bütün bahirleri ve mevcut nazım şekillerinen hemen hepsiyle yazılmış, 7777'si gzel olmak üzere sayısı 50.000 beyte yaklaşan şiir vardır. Aynı zamanda edebi sanatlardan hepsi için örnek teşkil etmesi gayesi de güdülmüştür. Bkz; Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 9, İst. , 1994, s. 398-399. Türkî-i Basit'le ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz; Fuad Köprülü, Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri, İst. , 1928.

¹⁹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, İst. , 1981, s. 396.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Nice tedbîr ider benî-Âdem
Hazret-i Hak ki emrin itmiş ola

Rûh-ı Sultân Mustafâ'yı Hüdâ
Şühedâ zümresine katmış ola

Mü'min olan virür kazâya rızâ
Kim ecel va'desine yetmiş ola

Rûhuna Fâtiha okı Hasbî
Ana târih dokuzyüz altmış ola

İki ilhâm ile Hak iki mısra

Bir duâya bahâne itmiş ola

Sonuç:

Hasbî'nin Gediz'den İstanbul'a taşınan ve orada trajik bir şekilde noktalanmış hayat hikayesi, XVI. yüzyıl Divan Edebiyatı'nın bazı ipuçlarını vermesi bakımından da dikkate değerdir. Bunlardan birisi, bu yüzyılda edebiyatın ne kadar geniş bir tabana yayıldığıdır. Sonuçta yolların İstanbul'a çıkıyor olması, bu gerçeği gölgelememekte, meselenin para, mal, mülk şöhret kazanmak gibi, diğer boyutlarını ortaya koymaktadır.

İkincisi, edebiyatı ve bilimi geniş bir tabana yaymayı başarmış olan sistemin, aynı zamanda aşağıdan yukarıya bir geçişe de imkan verebildiğidir.

Bizi bir sonuca götürecek başka bir ipucu ise, Hasbî örneğinde de görüldüğü gibi, taşra şairlerinin dilinin şaşırtıcı sadeliğidir; Mahremî ve Nazmî'nin, Arapça ve Farsça kelimeler kullanmadan da aruzla şiirler yazılabileceği iddialarında samıldığı kadar yalnız olmadıklarıdır. Ne yazık ki, taşra şairleri, bu akımı, kendilerinden sonraki çağa taşıyabilecek güçte ve kabiliyette olamamışlardır. Aksi takdirde, Türk edebiyatında yenileşmenin kapılarının çok daha erken bir dönemde açılmış olacağı muhakkaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

KAYNAKÇA

AKÜN, Ömer Faruk : “Divan Edebiyatı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 9, İst. , 1994, s. 389-427.

Âşık Çelebi : **Meşâirü’ş-Şuarâ**, Millet Kütüphanesi, No:772.

AYBAY, İrfan : “Kütahyalı Divan Şairleri”, **Yedi İklim**, Aylık Sanat-Kültür – Edebiyat dergisi, Cilt : 10, Sayı: 68, Kasım 1995, s. 89-92.

BEYZADEOĞLU, Süreyya : “Gedizli İki Şâir Kardeş; **Keşfî ve Hasbî**”, **Yedi İklim** Aylık Sanat-Kültür-Edebiyat Dergisi, Sayı: 68, Kasım 1995, s. 84-85.

BUDAK, Ali : **Batılaşma ve Türk Edebiyatı**, İst. , Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2008, s. 25-35.

Gelibolulu Âlî, **Kühü’l-Ahbâr**, Tezkire kısmı, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınlan, Ankara 1994.,

KARAHAN, Abdülkadir : “Trabzonlu Figânî’de Atasözleri ve Deyimler”, **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980, s. 43- 53.

KARAHAN, Abdülkadir : **Figânî ve Divançesi**, İst. ,1966.

Kınalızâde Hasan Çelebi : **Tezkiretü’ş-Şuarâ**, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978, Cilt: 1- 2.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad : **Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri**, İst. , 1928.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad : “Figânî”, **MEB İslamı Ansiklopedisi**, cilt : 4, s. 630.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad : **Türk Edebiyatı Tarihi**, İst. , Ötüken Yayınevi, 1981.

VARLIK, M. Çetin : **Germiyanogulları Tarihi**, Ankara 1974.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*